

Ενότητα 1^η: Θεμελίωση

Λίνα Παπαδοπούλου

Επ. Καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

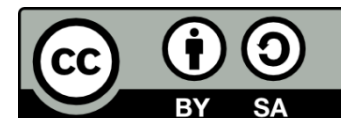

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα ενότητας

- Θεμέλια του δικαστικού ελέγχου των νόμων με κριτήριο το Σύνταγμα
- Έννοια και συνταγματική θεμελίωση του «κράτους δικαίου»
- Νομολογιακή θεμελίωση της αρμοδιότητας της δικαστικής λειτουργίας να ελέγχει τους νόμους

Σκοποί ενότητας

- Να αποσαφηνιστεί η έννοια και η σημασία του «κράτους δικαίου»
- Να γίνει αντιληπτή η υπεροχή του Συντάγματος έναντι του Νόμου, η οποία δικαιολογεί και θεμελιώνει τον δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων

Κράτος του Νόμου

Αλ. Σβώλου, ΣυντΔικ., (1934) σ. 319:

“Λέγεται δε ούτως το κράτος εκείνον, εις το οποίον η διοικητική λειτουργία καθ’ εαυτήν και εις πάσαν περίπτωσιν,... υπόκειται εις τον νόμον, προωρισμένη μόνον να “εκτελή” τας πράξεις αυτής”.

Το “κράτος του νόμου” δεν αποβλέπει εις την προστασίαν της νομικής θέσεως των ατόμων, όπως εις το “κράτος δικαίου”, αλλά μόνον εις την έξαρσιν της υπεροχής της νομοθετικής εξουσίας απέναντι της Διοικήσεως.”

Έννοια και σημασία του Κράτους Δικαίου

- **Θεμελιώδης αρχή** (κανονιστική πρόσληψη του Συντάγματος) ή
- **Οργανωτική βάση**
(πολιτειακή πρόσληψη του Συντάγματος)
του συνταγματικού κράτους

Συνταγματικό κράτος = Κράτος Δικαίου

Έννοια και σημασία του Κράτους Δικαίου (συνέχεια)

- **Δικαιοκρατικά οργανωμένη εξουσία**
 - κανονιστικά οριοθετημένη
 - θεσμικά αντισταθμισμένη
- **Διάκριση λειτουργιών**
 - κρατικά όργανα δρουν βάσει των αρμοδιοτήτων τους
 - σύστημα εγγυήσεων και προστασίας
- **Θεμελιώδη δικαιώματα και**
- **Διαδικαστικές εγγυήσεις (λ.χ. ποινική δικονομία)**

Θεμελιώδη χαρακτηριστικά

1. Διάκριση λειτουργιών
2. Αρχή της νομιμότητας
3. Κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων
(ιδίως των ατομικών/αμυντικών)
4. Σύστημα δικαιοσύνης
 - Δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων

Θεμελιώδη χαρακτηριστικά: (1) Διάκριση λειτουργιών

Διαφορετικά όργανα για

- Νομοθετική
- Εκτελεστική
- Δικαστική λειτουργία
- Διασταύρωση λειτουργιών επιτρέπεται
- Όχι σύγχυση
 - Απαγορευμένες παρεμβάσεις της μίας εξουσίας στο πεδίο αρμοδιότητας της άλλης

Θεμελιώδη χαρακτηριστικά (2) Αρχή της νομιμότητας

- Διοίκηση
 - Infra legem & secundum legem
 - ≠ praeter / ultra legem
- Νομοθέτης (?)
 - Για περιορισμό δικαιωμάτων: επιφύλαξη υπέρ του νόμου
 - Για οτιδήποτε άλλο (?)

Κράτος Δικαίου (έννοια)

Με την **κανονιστική** έννοια του όρου σημαίνει:

- ένα σύνολο γενικών αρχών και κανόνων που
 - διέπουν και συνέχουν την έννομη τάξη
 - και τις έννομες σχέσεις που συνάπτονται εντός της
και
 - δεσμεύουν τόσο τη δικαιοπαραγωγική λειτουργία του κράτους όσο και
 - τη λειτουργία εξειδίκευσης,
- εφαρμογής και
- ερμηνείας των κανόνων δικαίου (διοικητική και δικαιοδοτική)

Κράτος Δικαίου (εκφάνσεις)

- η αρχή της ασφάλειας και της βεβαιότητας του δικαίου,
- η αξίωση του γενικού, σαφούς και απρόσωπου χαρακτήρα των νομοθετικών και κανονιστικών επιταγών,
- η αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης,
- η αρχή της αναλογικότητας,
- η απαγόρευση της επιβολής ποινών με αναδρομική ισχύ,
- η αναδρομική ισχύς των νόμων μόνον εφόσον
 - προβλέπεται τούτο ρητά και ειδικά και
 - δεν ανατρέπονται, απρόβλεπτα και ξαφνικά, χωρίς αποχρώντα λόγο δημοσίου συμφέροντος
 - δικαιώματα τρίτων καλοπίστως κτηθέντα ή
 - έννομες καταστάσεις ή σχέσεις οι οποίες είχαν δημιουργήσει στους ενδιαφερόμενους τη δικαιολογημένη πεποίθηση της σταθερότητας και της διάρκειας

Ουσιαστικό Κράτος Δικαίου

το σύνολο των αρχών και αξιών που:

- καθοδηγούν και νομιμοποιούν τη δράση του κράτους,
- διέπουν τις έννομες σχέσεις και
- προστατεύουν τα άτομα από άδικες ή αδικαιολόγητες παρεμβάσεις του κράτους στο χώρο της ατομικής και κοινωνικής αυτονομίας
- νομιμοποιούνται έτσι τα άτομα να απαιτούν σεβασμό της αξίας τους ως προσώπων και φορέων ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων
- οι ίδιες αρχές δεσμεύουν και καθοδηγούν τον δικαστή, διότι χρησιμεύουν ως κριτήρια αξιολόγησης πράξεων και θεμελίωσης νομικών κρίσεων*

* Α. Μανιτάκης, *Κράτος Δικαίου*, 1994, σ. 159

Άρθρο 25 Σ.:

Αρχή του κοινωνικού Κράτους Δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων

«1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.

(συνέχεια)

2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην **πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη**.
3. Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.
4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του **χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης**».

Το 'Κράτος Δικαίου' ως συνταγματικό κράτος

- αναγνώριση της αυξημένης τυπικής ισχύος του Συντάγματος
- ΟΛΕΣ οι κρατικές εξουσίες υποτάσσονται στο Σύνταγμα
 - οφείλουν να ενεργούν εντός ορίων, που καθορίζει το ίδιο
 - οι αποφάσεις τους είναι ισχυρές μόνον εφόσον δεν αντιτίθενται σε διατάξεις του Συντάγματος

Η νομολογιακή διακήρυξη του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων

- Η νομική υπεροχή του Συντάγματος ως θεμέλιο του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας του νόμου
- **Βρετανία:**
 - 1610
 - ο βρετανός λόρδος Coke είχε προσπαθήσει να συνδέσει το δικαστικό έλεγχο του νόμου με την ιδέα ενός συνόλου σταθερών αξιών που θα κατήυθναν και θα ήλεγχαν τη νομοθετική εξουσία
 - η προσπάθεια απέτυχε
 - δεν έγινε δεκτή αυτή η ιδέα ενός ‘Συντάγματος’, που διαχωρίζεται και υπερέχει από τους υπάρχοντες και υποκείμενους σε αλλαγή νόμους, θεσμικές διευθετήσεις και παραδόσεις.
 - το Βρετανικό Κοινοβούλιο παντοδύναμο και με πλήρη έλεγχο για κάθε ζήτημα που συνδέεται με τις εκλογές, τη νομοθεσία και τη δράση της εκτελεστικής εξουσίας (parliamentary sovereignty)

(συνέχεια)

- Η νομολογιακή θεμελίωση στις ΗΠΑ
- Η νομολογιακή θεμελίωση στην Ελλάδα

Πηγή: Σ. Ορφανουδάκης, *Η υπεροχή του Συντάγματος έναντι του Νόμου, ως απαύγασμα του Συνταγματισμού*, 2008, σ. 83 επ.

Η νομολογιακή θεμελίωση στις ΗΠΑ

Αμερικανοί

- το Σύνταγμα ΔΕΝ είναι απλά μια περιγραφή των υπαρχόντων αλλά ταυτόχρονα υποκείμενων σε αλλαγή νόμων

αλλά

«ένα θεσμοποιημένο σύνολο αρχών και κανόνων που υπερέχουν από τους νόμους, τους θεσμούς και τις παραδόσεις, ενός ανώτερου νόμου σταθερού και όχι αμφισβητούμενου, έναντι του οποίου πρέπει να κρίνονται όλοι οι άλλοι νόμοι».[1]

[1] J. Agresto, *The Supreme Court and Constitutional Democracy*, 1984, σ. 47 (όπως παραπέμπεται από Ορφανουδάκη, *Η υπεροχή του Συντάγματος...*, όπ.π., σ. 85).

(συνέχεια)

Alexander Hamilton [2]:

ο έλεγχος των πράξεων του νομοθέτη που αντίκεινται στο Σύνταγμα ανήκει στον δικαστή, που πρέπει να απολαμβάνει ανεξαρτησία από τις άλλες εξουσίες

ο δικαστής εκλαμβάνεται ως διαμεσολαβητής μεταξύ του λαού και του νομοθέτη με αναγκαία εξουσία την άρση των τυχών διαφορών τους [3]

[2] The Federalist Papers Nr LXXVIII (78).

[3] Αλέξης ντε Τοκβίλ, *Η δημοκρατία στην Αμερική*, όπως παρατίθεται από Ορφανουδάκη, *Η υπεροχή του Συντάγματος...*, όπ.π., σ. 89

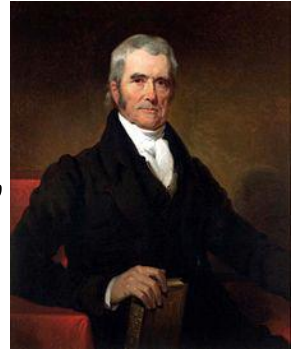
Η νομολογιακή θεμελίωση στις ΗΠΑ

- Πολιτειακά και ομοσπονδιακά δικαστήρια: δεν εφάρμοζαν νόμο τον οποίο έκριναν αντίθετο είτε με το πολιτειακό είτε με το ομοσπονδιακό Σύνταγμα
- **Supreme Court:**
- **Marbury v Madison (1803)**
 - μετά από writ of mandamus του υπό διορισμό Ειρηνοδίκη (judge of peace Marbury)

Η νομολογιακή θεμελίωση στις ΗΠΑ

- **Chief Justice Marshall:**
- **“A Law repugnant to the Constitution is void”**
= «ένας νόμος που είναι αντίθετος προς το Σύνταγμα είναι άκυρος· τα δικαστήρια όπως και οι υπόλοιπες λειτουργίες δεσμεύονται από αυτή την αρχή»

Η επόμενη απόφαση που ακύρωσε νόμο ως αντισυνταγματικό ήταν η Dred Scott (1857)

Η νομολογιακή θεμελίωση στις ΗΠΑ

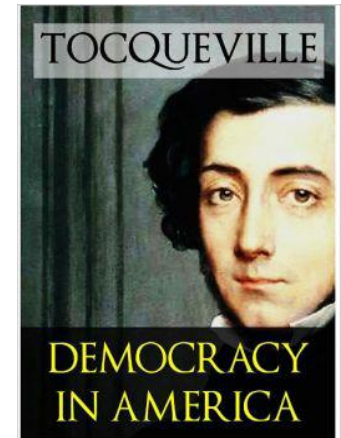
Αλέξης ντε Τοκβίλ: Η δημοκρατία στην Αμερική, χρονολογία πρωτοτύπου: 1835 (α' τόμος), 1840 (β' τόμος)

«Στις Ενωμένες Πολιτείες της Αμερικής το Σύνταγμα εξουσιάζει τους νομοθέτες όπως και τους απλούς πολίτες. Είναι λοιπόν ο πρώτος των νόμων που δεν μπορεί να τροποποιηθεί με άλλους νόμους. Είναι σωστό λοιπόν τα δικαστήρια να υπακούν στο Σύνταγμα, κατά προτίμηση από όλους τους άλλους νόμους. Αυτό απορρέει από την ίδια την ουσία της δικαστικής εξουσίας: η επιλογή ανάμεσα στις νομικές διατάξεις εκείνων που τον δεσμεύουν στενότερα είναι, κατά κάποιο τρόπο το φυσικό δικαίωμα του δικαστή».

Government of laws and not of men

Rule of law = κράτος δικαίου

Checks and balances = η δικαστική ως τρίτη εξουσία

Η νομολογιακή θεμελίωση στην Ελλάδα

ΑΠ 198/1847: Τα δικαστήρια είναι αρμόδια να «εξετάσουσι αν τα ως νομοθετικάί πράξεις καθυποβαλλόμενα έγγραφα φέρουσι νομοθετικόν χαρακτήρα αλλά δεν είναι αρμόδια να εξελέγξουν τας τοιαύτας πράξεις ως προς το περιεχόμενον τους».

Η νομολογιακή θεμελίωση στην Ελλάδα

Αρ. 4 Ν. ΡΟΓ΄/1867 «Περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης» κάθε αξίωση των γαιών «κειμένων εντός της περιμέτρου των συνήθων πλημμυρών» που θα ορίσει επταμελής επιτροπή είναι απαράδεκτη

Αρ. 17 Σ 1864: «Ουδείς στερείται της ιδιοκτησίας του, ειμή διά δημοσίαν ανάγκην, προσηκόντως αποδεδειγμένην, όταν και όπως ο νόμος διατάσσει, πάντοτε δε προηγουμένης αποζημιώσεως».

ΠρΑΘ 2566/1885: άρ. 4 Ν ΡΟΓ΄/1867

αντίκειται στο Σύνταγμα, αφού το τελευταίο

- α) απαγορεύει τη λειτουργία δικαστικών επιτροπών και εκτάκτων δικαστηρίων,
- β) αποκλείει τη στέρηση του φυσικού δικαστή χωρίς τη θέληση του ενδιαφερόμενου, και
- γ) θεωρεί ανεπίτρεπτη την αφαίρεση της περιουσίας οποιουδήποτε χωρίς λόγο και τις προϋποθέσεις του ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Άρθρο 4 Ν. ΡΟΓ΄/1867

«Περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης»

ΕφΑθ 924/1892

- κρίνει εσφαλμένη την πρωτόδικη
- «διότι τα δικαστήρια δεν έχουσι το δικαίωμα νόμους προσηκόντως καταρτισθέντας να επικρίνωσιν ως αντικειμένους εις το Σύνταγμα και να αρνηθώσιν την εφαρμογήν των, αφού υποχρεούνται ως εκ των καθηκόντων των και των ορίων της ενασκουμένης παρ' αυτών εξουσίας να υποτάσσωνται εις τους νόμους και να εφαρμόζωσιν αυτούς».

ΕφΑθ 1847/1893:

- Αποξήρανση λίμνης Κωπαΐδας. Θεμελίωση του διάχυτου δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων.

Άρθρο 4 Ν. ΡΟΓ΄/1867

«Περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης»

ΕφΑθ 924/1892:

- κρίνει εσφαλμένη την πρωτόδικη
- «διότι τα δικαστήρια δεν έχουσι το δικαίωμα νόμους προσηκόντως καταρτισθέντας να επικρίνωσιν ως αντικειμένους εις το Σύνταγμα και να αρνηθώσιν την εφαρμογήν των, αφού υποχρεούνται ως εκ των καθηκόντων των και των ορίων της ενασκουμένης παρ' αυτών εξουσίας να υποτάσσωνται εις τους νόμους και να εφαρμόζωσιν αυτούς».

ΕφΑθ 1847/1893:

- Αποξήρανση λίμνης Κωπαΐδος. Θεμελίωση του διάχυτου δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων

Άρθρο 4 Ν. ΡΟΓ΄/1867

«Περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης

- ΑΠ 23/1897:
 - Αναιρείται η ΕφΑΘ 924/1892
 - Έλεγχος συνταγματικότητας νόμων
- «Επειδή η διάταξις του άρθρου 4 του Ν ΡΟΓ΄ του 1867, κηρύττουσα απαράδεκτον πάσαν αξίωσιν επί γαιών κειμένων εντός της νομίμου περιμέτρου της συνήθους πλημμύρας της Λίμνης Κωπαΐδος, χωρίς να καθιεροί τον όρον της προηγούμενης αποξημιώσεως των τυχόν κατά τον νόμον αναγνωριζομένων ιδιοκτητών και γαιών τούτων, αντίκειται εις το άρθρον 17 του Συντάγματος, καθ' ο ουδείς στερείται της ιδιοκτησίας αυτού άνευ προηγουμένης αποξημιώσεως.
- όταν δε διάταξις νόμου αντίκειται εις το Σύνταγμα,
- ως μεταβάλλουσα δι απλού νομοθετήματος θεμελιώδη διάταξη αυτού, οία η ανωτέρω, δικαιούται το δικαστήριο να μη εφαρμόζη αυτήν εν τω θέματι περί ου δικάζει...»

Η νομολογιακή θεμελίωση στην Ελλάδα

- ΑΠ (Β' τμ.) **169/1893**:
- Απόρρητο των επιστολών (άρ. 20 Σ. 1864)
- έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων
- ☐ Η παραβίαση του Συντάγματος ως λόγος αναίρεσης
- Στην αγόρευσή του ο Εισ του ΑΠ Δ. Τζιβανόπουλος θεμελιώνει την άσκηση του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στο δικαίωμα αντίστασης

(Θέμις Δ', 1893, σ. 388)

Άρθρο 4 Ν. ΡΟΓ΄/1867

«Περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης»

- Επιχειρηματολογία Τζιβανόπουλου (εισαγγελέα Αρείου Πάγου)*
 - ☒ Σε αναλογία με εκείνη του **Marshall**
 - ☒ Δεν είναι δεδομένος ο αναγκαστικός χαρακτήρας του Συντάγματος
 - ☒ Ούτε η νομική υπεροχή του έναντι των νόμων
 - **Marshall**: ο λαός έχει πρωτογενές δικαίωμα να θεσπίζει τη μελλοντική του διακυβέρνηση
 - Τζιβανόπουλος: άρ. **110** Σ. που αφιερώνει την τήρηση του Σ. στον πατριωτισμό των Ελλήνων
 - Φύση του συντάγματος & την κοινή λογική:
 - ☒ Τζιβανόπουλος: θα ήταν άτοπο να γίνεται έλεγχος με βάση και τις λεπτομέρειες της νομοθεσίας, αλλά να αποκλείεται ο έλεγχος με βάση το ίδιο **το θεμέλιό της**
 - ☒ Ο νομοθέτης που θα προσπαθούσε να τον περιορίσει θα ήταν «επιπόλαιος και ωπλισμένος δια της μεγαλειτέρας απαθείας» όσον αφορά την ηθική τάξη και το κοινωνικό συμφέρον
 - ☒ **Marshall**: αν όχι έλεγχος, τότε το Σ. = **absurd attempts**

Βλ. Γ. Δρόσου, *Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας*, 1996, σ. 192 επ.

Χαρακτηριστικά του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων

- Διάχυτος
- Παρεμπίπτων
- Συγκεκριμένος
- Δηλωτικός

Η ρητή πρόβλεψη (1927)

- Αρ. 5 Σ. 1927
- «Η δικαστική εξουσία ασκείται υπό δικαστηρίων ανεξαρτήτων υποκειμένων μόνον εις τους νόμους. Αι δικαστικάί αποφάσεις εκδίδονται και εκτελούνται εν ονόματι της ελληνικής δημοκρατίας»
- Προστέθηκε ερμηνευτική δήλωση:
- «Η αληθής έννοια της διατάξεως είναι ότι τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμον, ούτινος το περιεχόμενον αντίκειται προς το Σύνταγμα»

Βιβλιογραφία

- Δρόσος, Γ., *Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 1996, σ. 177-215
- Μανιτάκης, Α., «Ιστορικά γνωρίσματα και λογικά προαπαιτούμενα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα» σε: *Τιμητικός Τόμος Κ. Μπέη*, Αθήνα, Σάκκουλα, 2003, σ. 3121-3154 = ΤοΣ 2003, σ. 13-47
- Ορφανουδάκης, Σ., *Η υπεροχή του Συντάγματος έναντι του Νόμου, ως απαύγασμα του Συνταγματισμού*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2008, σ. 73-103 και σ. 177-215

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Βασιλική Κόκοτα
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013-14

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

